

SUÛDİ ARABİSTAN EDEBİYATINDA KADIN ROMANCILAR

WOMEN NOVEL WRITERS IN SAUDI ARABIA LITERATURE

Davut ORHAN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: orhandavut@ibu.edu.tr, Bolu/Türkiye

ÖZ

Suûdi Arabistanlı kadın yazarların romancılık çalışmalarına katılımları Semira Haşıkçı'nın 1960 yılında yayımladığı *Vedda'tu emâli* adlı eseriyle başlamıştır. Suûdi Arabistan'da kadın haklarını savunan ilk yazarlardan olan Haşıkçı'den etkilenen 'Aişe Zahr Ahmed, Nezihe Kutbi ve Hûdâ er-Reşid gibi pek çok kadın yazar da Haşıkçı'nın izinden giderek Suûdi edebiyatında kadın romancıların varlığını sürdürmüşlerdir. Günümüze varıncaya kadar Doğuş, Olgunlaşma ve Zirve Dönemi olarak üç aşamadan geçen Suûdi kadın romancılığına ilişkin eserler, roman sanatları açısından erkek romancıların eserlerine benzemekle birlikte, kadın romancılar, başta kadın haklarına feminist bir söylemle yaklaşımları ve 2000'li yıllardan sonra din, siyaset ve cinsellik gibi konulara ağırlık vermeleriyle ön plana çıkmışlardır. Leylâ el-Cuhenî ve Recâ 'Âlem gibi uluslararası alanda ödüllere taltif edilen yazarlarla varlıklarını etkin bir şekilde hissettiren Suûdli kadın romancılar, edebî faaliyetlerini günümüze kadar devam ettirmeyi başarmışlardır. Hatta konuya ilişkin yapılan detaylı araştırmada, yayımlanan eser ve yazar sayısı bakımından erkek yazarların sayısına yaklaşan kadın yazarların Suûdi romancılığındaki rollerinin gelecekte daha da güçleneceği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suûdi Arabistan, Edebiyat, Roman, Kadın romancılar.

ABSTRACT

The participation of Saudi women writers in novel studies started with Vadda'tu amâli of Samira Hashikchi which published in 1960. Many female writers, such as Aişa Zahr Ahmad, Naziha Kutbi and Huda al-Rashid, who effected by Hashihchi, one of the pioneer women rights defenders in Saudia, have contunied the presence of female novelists in Saudi literature. Passing through the periods of birth, maturing and top, Saudi women novel studies have similarities with works written by male authors in terms of novel arts. On the other hand, they differ, firstly with a feminist approach to women rights issues, and after 2000s with their emphasis on issues such religion, politics and sexuality. The Saudi female novelists who have made their presence felt effectively with writers who have been awarded with international awards such as Laila al-Cuhani and Reca 'Âlem have succeeded in maintaining their literary activities until today. Even, it is clear that the role of women authors in Saudi novel studies will be more powerful in the future, by taking into account the number of women in this area is closing to the number of men in related detailed studies, published works.

Keywords: Saudi Arabia, Literature, Novel, Women Writers

1. GİRİŞ

Bir toplumun edebiyatını tanımak, aynı zamanda o toplumun dünyasını toplumsal yapılarını, hayatı algılayışlarını, değerlerini ve hayat biçimlerini tanımak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda toplumların hayat biçimlerini, düşüncelerini, ruh dünyalarını, kültürlerini, tarihlerini ve estetik algılarını öğrenmek veya bunlar hakkında ipuçları elde etmek için başta edebiyatçılar olmak üzere, sosyolog ve psikologların edebî türler arasında topluma ayna tutan en güzel tür olan romana ciddi bir ehemmiyet verdikleri görülmektedir. Bu düşünceden hareketle Suûdi Arabistan edebiyatında kadın romancılar serüvenine projeksiyon tutması düşünülen bu çalışma kaleme alınmıştır. Çalışmanın kapsayıcı olmasına gayret edilerek, konuya ilişkin

onlarca eser, tez ve makale tetkik edilmiş, elde edilen veriler tasnif edilerek ilgililerin istifadesine sunulmuştur. *Suûdi Arabistan Edebiyatında Kadın Romancılar* adını taşıyan bu çalışmanın, aşağıdaki sorulara cevap olması hedeflenmiştir.

- ✓ Suûdlu kadın yazarların, Suûdi Arabistan romancılığına katılımları hangi tarihte başladı?
- ✓ Suûdi edebiyatında yayımlanan ilk kadın romanı hangisidir?
- ✓ Kadın yazarların, Suûdi romancılığındaki rolleri ve katkıları nelerdir?
- ✓ Suûdlu kadın yazarların kaleme aldıkları romanların genel özellikleri nelerdir?

2. SUÛDİ ARABİSTAN EDEBİYATINDA KADIN ROMANCI LAR¹

Suûdi² edebiyatında kadın yazarların roman serüvenine katılımları bütün körfez ülkeleri yanı sıra gibi birçok Arap ülkesinden de önce başlamıştır.³ Nitekim Semîrâ Haşîkî'nin (ö.1986) 1960 yılında yayımlanan *Vedda'tu emâlî* adlı eseriyle Suûdlu kadın yazarlar roman çalışmalarının kapısını aralarlar. Ancak Necid bölgesinde yayımlanan ilk gazete *el-Yemâme*'nin (1953)⁴ bir sayfasının kadınlara tahsis edilmesi ve *Menhel* dergisinin 1956 tarihli bir sayısında Suûdlu bir kadın yazar makalesinin yayımlanması kadınların edebî sahadaki varlığının 1960 yılından önce de olduğunu göstermektedir.⁵ Suûdi edebiyatında yayımlanan toplam romanların -2008 yılına kadar- yaklaşık %26'sının kadın yazarlar tarafından kaleme alındığı göz önünde bulundurulduğunda⁶ 1960 yılı itibarıyla roman alanında görülen Suûdlu kadın yazar sayısının tedrici olarak arttığı ve gelişerek günümüze ulaştığı anlaşılmaktadır.⁷

Kaleme aldıkları romanlarda eğitim, şiddet, boşanma, kadın cinayetleri ve yoksulluk gibi ağırlıklı olarak kadın haklarını ele alan Suûdlu kadın yazarlar, diğer ülkelerdeki kadınların sosyal hayattaki konumuna ışık tutarak, Suûdi toplumundaki kadınlarla kıyaslamış ve kadın meselesini eleştirel bir bakış açısıyla irdelemişlerdir. Romantik, didaktik, sosyolojik ve benzeri nitelikte eserler kaleme alan Suûdlu kadın yazarlar, kadınların aleyhine oluşmuş tabuların yıkılması etrafında kenetlenerek, erkek hegemonyasına ve cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkmış, kadınların haklarının korunması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Suûdlu kadın yazarlar mesajlarını iletirken her ne kadar bazen dikkat çekecek derecede aşırılığa kaçmışsalar da genelde mutedil bir dil kullanarak, erkeğin üstünlüğünü savunan anlayışa karşı çıkmış, kadın-erkek eşitliğini savunmuşlardır.⁸ Nitekim kadın hakları meselesiyle en fazla ilgilenen yazarlardan biri olan gazeteci Semr el-Mukrın (d. 1973) *Nisa el-münker* (2008) adlı eserinde geleneklerin dinî değerler olarak değerlendirilmesini sorgulayarak Mutavi'a'nın (Heyeti emr bi'l-maruf nehy 'anil-münker)⁹ keyfi uygulamalarını açık ve keskin bir dille eleştirmiştir. el-Mukrın, söz konusu eserinde Mutavi'a tarafından gözaltına alınıp, işkence edilerek sorgulanan romanın kadın kahramanı diliyle şöyle haykırır: "*Bu saatte olanlar büyük bir suçtur, sadece bana karşı değil, insanlık, vatanım, adıyla tasarrufta buldukları İslâm dinine karşıda büyük bir suçtur. Dini, insanların onurlarını zedelemeye ve onlara tahkir etmeye alet etmek istiyorlar.*"¹⁰ Bedriye el-Biştir de *Hind ve'l-'asker* (2006) adlı eseri başta olmak üzere tüm eserlerinde kadın kimliğini ön plana çıkarmış, ataerkil bir toplumda kadınların karşılaştıkları problemleri yoğun bir şekilde dile getirmiştir.¹¹ Ancak kadın yazarların ele aldığı temalar kadın haklarıyla sınırlı kalmamış zaman zaman

¹ Kadınlar tarafından yazılan romanlarla kadın haklarını savunan ve kadının sosyal hayatta maruz kaldığı problemleri ele alan romanların karıştırılmaması gerektiğini belirten Suûdlu yazar Semr el-Mukrın birincisine "الرواية النسائية" (Kadın romanları) adını verirken ikincisini ise "الرواية النسوية" (Feminist Roman) olarak adlandırmaktadır. Bkz. <http://sauress.com/albilad/10524> (25.07.2017).

² Çalışmada sık sık kullanılan Suûdi sözcüğüyle Suûdi Arabistan kastedilmiştir.

³ Halîd er-Rufâî, er-Rivâyetu'n-Nisâiyeti's-Suûdiyye, en-Nadi'l-Edebi bi'r-Riyâd, Riyad, 2009, s. 40.

⁴ Emin Süleyman Seydû, Muhammed b. Abdurrezzak el-Kaş'emî, Mavsû'atu'l-Edebi'l-'Arabiyyi's-Suûdiyyi'l-Hadîs, C. IX, Dâru'l-Müfredât li'n-Neşr ve't-Tevzî, Riyad, 2001, s. 51.

⁵ 'Abdurrahmân b. Muhammed el-Vehhâbî, er-Rivâyetu'n-Nisâiyeti's-Suûdiyyeti ve'l-Muteğayyirati's-Sekâfiyye en-Neşatu ve'l-Kadaya ve't-Tatavvur, 3. B. Kunûzu'l-Ma'rife li'n-Neşr ve't-Tevzî, Cidde, 2015, s. 67.

⁶ Muhammed Salih eş-Şantî, Fi'r-Rivâyeti's-Suûdiyye, Dâru'l-Endelûs li'n-Neşr ve't-Tevzî, Hâil, 2013, s. 325.

⁷ Heyâ Nasır Şehvânî, Süretu'r-Recul fi'l-Mutehayyili'n-Nisâvi fi'r-Rivâti'l-Haliciyye, Cami'atu Katar Külliyyetu'l-Edeb ve'l-'Ulûm, Doha, 2014, ss. 38-39.

⁸ Rahmetullah Ürîsî, el-Mer'atu Tektubu Zatehe, Dâr Cami'atu Melik Süüd li'n-Neşr, Riyad, 2015, s. 155.

⁹ Bir bakıma Din ve Ahlak Polisi statüsünde olup, gücünü Suûdi Arabistan Devlet otoritesinden alan Mutavi'a, İslâm devlet geleneğinde, dinî ve sosyal vb. hususlarda denetim yapan "Hisbe" teşkilatının bir nevi muadili olarak düşünülebilir. Hisbe teşkilatında "Muhtesib" adı verilen denetçilerin yerini bir bakıma Suûdi Mutavi'a heyetinde "Mutavi" almıştır. Mutavi'a'nın sigara içen, hoş süsler takan, dinî görevlerini aksatan kimseleri kırbaçladıkları görülmüştür. Mutavi'a, başında Muhammed b. Abdülvehâb ailesinden bir âlimin yer aldığı Suûdi'deki en büyük Müftülük makamına bağlıdır. Bu heyetin etkisi zamandan zamana değişiklik göstermiştir. Sokak, cadde ve kamuya açık yerlerde gezerek, hicabın vb. şeriat hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını denetleyen Mutavi'a'nın kimi uygulamalarına duyulan aşırı tepki sonucu Suûdi kabinesi 2016'da aldığı kararla yetkilerini ciddi anlamda azaltıp görevlerini ılımlaştırmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Tuba Erdoğan, Modern Suûdi Arabistan Devleti'nin Doğuşu (1914-1932), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâziğ, 2006, ss. 119-121; Münîr el-'Acelânî, Târihu'l-Bilâdi'l-'Arabiyyi's-Suûdiyye, C. I, 2. B., Daru's-Şıbil, Riyad, 1993, ss. 280-282.

¹⁰ Semr el-Mukrın *Nisa el-Munekker*, Dâru's-Sâki, Beyrut, 2008, s. 44.

¹¹ Huseyn el-Munâsrâ, Zâkiratu Rivâyetu't-Tis'inîyât, Dâru'l-Farâbî, Beyrut, 2008, s. 60; Şehvânî, a.g.e., s. 18;

Filistin meselesi, Körfez Savaşı gibi toplumun genelini ilgilendiren bazı konulara da yer verilmiştir. Nitekim Safiye Bağdâdî *Edya' ve'n-nûr yubhur* (1986) adlı eserinde eğitim ve öğretim gibi toplumu ilgilendiren hususları dinî perspektiften ele alarak İslâmî kimliğini ön plana çıkarmaktadır.¹²

Suûdi kadın romancılığı üç dönem halinde incelenebilir.

2.1. Doğu Dönemi - 1960-1979

Semîrâ Bintu'l-Cezira müstear ismini kullanan Semîrâ Haşıkçî'nin 1960 yılında yayımladığı *Vedda'tu emâlî* adlı eseriyle Suûdî kadın yazarlar roman alanındaki varlıklarını ilk defa hissettirirler.¹³ Haşıkçî'nin ilk romanından yaklaşık on iki yıl sonra da Hind Bağaffar, kızarkadaşını öldürmekle itham edilen bir kızı anlatan¹⁴ *el-Beraetu'l-mefkûde* (1972) adlı romanıyla bu sürece dâhil olmuş ve kendisinden sonra gelen kadın yazarları etkileyerek Haşıkçî'nin başlattığı edebi hareketliliğin sürdürülmesini sağlamıştır.¹⁵

Roman çevresini genelde Suûdi dışından seçen Semîrâ Haşıkçî, Hind Bağaffar (d.1954), 'Aişe Zahır Ahmed, Nezihe Kutbî ve Hüdâ er-Reşîd gibi altmışlı ve yetmişli yılların kadın yazarları her ne kadar Suûdi vatandaşlırsa da Suûdi dışında eğitim almışlar ve kültürel olarak Suûdi dışından beslenerek eserlerini orada yazıp yayımlamışlardır.

Bu dönem eserleri Suûdi dışında yayımlanmakla birlikte Suûdi Arabistan içinde yayımlanan ilk kadın romanı 1978 yılında 2. baskısı yapılan *el-Berâetu'l-mefkûde* ile 'Aişe Zahır Ahmed'in 1979 yılında Nâdi Cidde'l-Edebî tarafından yayımlanan *Besmetun min buhayrâtî'd-dumû* adlı eseridir.¹⁶ Altı adedi Sâmirâ Hâşıkçî'ye ait olmak üzere on romanın yayımlandığı doğu döneminde kadınlara ilişkin konular ön plana çıkmıştır.¹⁷ 1960-1979 yıllarını kapsayan bu dönem de kadınlar tarafından yayımlanan eserler her ne kadar sanatsal bakımdan hüsn-ü kabul görmemişlerse de konuya kültürel açıdan yaklaşan pek çok edebiyatçı yazılan eserleri kadın romanlarının öncülleri olarak kabul etmiştir.¹⁸ Ayrıca Hüdâ er-Reşîd'in 1975-1976 yılları arasında Londra'da kaleme aldığı, kadın haklarını ve eğitim meselesini gerçekçi bir üslûpla işleyen *Ġeden seyekûnu'l-hamîs* (1976) adlı eserinin¹⁹ yapısal açıdan bu dönemde yazılan diğer romanlarla karşılaştırıldığında roman olarak adlandırılmayı hak eden yegâne eser olduğu ve Suûdi kadın romancılığında bir dönüm noktasını temsil ettiği pek çok eleştirmence ifade edilmiştir.²⁰

2.2. Olgunlaşma Dönemi - 1980-2000

Suûdi Arabistan da 1980'li yıllarda görülen maddi zenginlik yanı sıra eğitim-öğretim faaliyetlerinin yaygınlaşması, okul ve üniversite gibi kurumların çoğalması gibi nedenler toplumunu her yönüyle etkilemiş bundan edebiyatta ciddi anlamda payını almıştır. Bu dönem ikinci kuşak kadın romancıların önceki dönemlere nispeten seslerini daha gür duyurdukları bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca doksanlı yıllarda yaşanan Körfez Savaşı'nın ardından başlatılan reform hareketi yanı sıra küreselleşme gibi faktörler Suûdi edebiyatını etkileyerek yeni bir anlayışın gelişmesine neden olmuştur.

Kadın yazarlar tarafından 10 romanın yayımlandığı 1980-1989 yılları arasında kadın romancılar listesinde önceki dönem yazarlarından Hüdâ er-Reşîd ve Hind Bağaffâr yanı sıra Safiye 'Amber, Safiye Ahmed Bağdâdî, Emel Şetâ, Recâ Âlem, Behiye Bûsebit, 'Ahd 'Înânî gibi Suûdî kültürel çevresinden beslenen birbirinden farklı eğilimlere sahip yazarlar da yer almıştır.²¹ 30 civarında romanın yayımlandığı 1990-1999 yıllarında ise listeye Zeyneb Hefnî (d.1961), Neda Ebû Ali, Sabâ el-Heriz, Leylâ el-Uheydib (d.1965), Umeyme el-Hamîs, Semr el-Mukrın, Kumâşe 'Uleyyân (d.1970), Selvâ Demenhûrî, Bedriye el-Bişr, Zâfire el-Meslûl, Nûrâ el-Muhaymîd ve Leylâ el-Cuhenî gibi yeni ve genç isimler eklenmiştir.²²

1980-2000 yıllarını kapsayan Olgunlaşma Döneminde²³ kadın yazar tarafından kaleme alınan romanlar özü itibariyle değişim sürecine girmiş, toplumunun günlük yaşantısı derinlemesine analiz edilmiştir.²⁴ Daha önce

¹² Sultan b. Muhammed el-Hur'ân, Menâhic Nakdu'r-Rivâyeti's-Suûdiyye, Dâr Cami'atu Melik Suûd li'n-Neşr, Riyad, 2016, s. 99.

¹³ el-Vehhâbî, a.g.e., s. 15.

¹⁴ ed-Dâmin, a.g.e., s. 169.

¹⁵ Şehvânî, a.g.e., s. 31.

¹⁶ el-Vehhâbî, a.g.e., s. 73.

¹⁷ Sâmi el-Cem'ân, Hitâb er-Rivâyeti'n-Nisâiyyeti's-Suûdiyye ve Tehavvulâtihi, en-Nâdi'l-Edebî bi'r-Riyâd, Riyad, 2013 s. 51; el-Vehhâbî, a.g.e., ss. 71-73.

¹⁸ ed-Dâmin, a.g.e., s. 156.

¹⁹ el-Vehhâbî, a.g.e., ss. 104-105.

²⁰ Mu'cib ez-Zehrânî, Mukarebât Hivariyye, Müessesetu'l-İntişârî'l-'Arabî, Beyrut, 2013, s. 67; Halid er-Rufâî, er-Rivâyetu'n-Nisâiyyeti's-Suûdiyye, en-Nâdi'l-Edebî bi'r-Riyâd, Riyad, 2009, s. 42.

²¹ Halid er-Rufâî, er-Rivâyetu'n-Nisâiyyeti's-Suûdiyye, en-Nâdi'l-Edebî bi'r-Riyâd, Riyad, 2009, ss. 43-45.

²² er-Rufâî, er-Rivâyetu'n-Nisâiyyeti's-Suûdiyye, a.g.e., ss. 46-48.

²³ el-Cem'ân, a.g.e., s. 53.

toplumda konuşulması yasak olan konular da romanlara konu edilerek, tartışmaya açılmıştır.²⁵ Bu dönemde ayrıca Suûdi Arabistan'ın güney bölgesinden olan Nûrâ el-Ğamidî ile Fatima Bintu's-Sarât müstear ismi ile yazan Fatima Abdulhâlık gibi kadın yazarların da romancılık sahasında yer almaları Suûdi edebiyatının geliştiğinin ve halkın edebiyat hususunda önceki dönemlerden daha fazla bilinçlendiğinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.²⁶

1980-2000 yıllarını kapsayan bu dönem genel olarak değerlendirildiğinde her ne kadar sanatsal açıdan cılız olsa da ülke içinde eğitim görmüş kadınların birikimlerini yansıtmaları bakımından, Suûdi romancılık tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiş ve sembolik bir değere haiz olmuştur.²⁷

Bu dönemin ünlü romancılarından Emel Şetâ 1980-1997 yılları arasında yayımladığı *Ğeden ensâ, La 'aşe kalbî* ve *Âdem... yâ seyyidî* adlı üç romanında realist akım çerçevesinde sosyal hayatı ve aile yaşantısını ön plana çıkarırken, romantik eğilimi benimseyen Safiye 'Amber ise 1986-1999 yılları arasında kaleme aldığı *'Afven yâ Âdem, Vehcun min beyne rimâdî's-sinîn, Ceme'atne's-sudfe ve ferrekatna't-takâlîd, İftekedtukeyvme ehbebtuke ve ente hebîbî len nefterika me'en ila'l-ebed* adlı eserlerinde kadın-erkek ilişkisini ele alarak, yoğun bir şekilde kadın kimliği üzerinde durmuştur.²⁸ Ayrıca Emel Şetâ ile Behiye Bûsebit romanlarında yaşadıkları çevreyi ön plana çıkararak yerel lehçeyi sık ve etkin bir şekilde kullanmışlardır.²⁹ Kadın sorunlarını tarih ve masallardan yararlanarak ele alan Recâ Âlem'de eserlerinde sembolizm ve sürrealizm akımını takip etmiştir.³⁰ Safiye Bağdâdî ise 1986 yılında yayımlanan *Edya' ve'n-nûr yubhur* adlı eseriyle didaktik üslûbu kullanan ilk kadın yazar olarak Suûdi romancılık tarihinde yerini almıştır.³¹ Özellikle doksanlı yıllardan sonra özü itibarıyla değişen ve en hareketli dönemini yaşayan kadın romanının en dikkat çeken isimlerinden olan Leylâ el-Cuhenî (d.1969), *el-Firdevsu'l-yebâb* adlı eseriyle Suûdi edebiyatında konuşulamayan ya da konuşulması yasaklanan konuları ele alma cüretini göstermesi bakımından yeni bir dönemin habercisi olmuştur. el-Cuhenî'nin açtığı bu çığır özellikle daha sonraki kadın yazarlar tarafından devam ettirilmiş ve toplumun gelenek ve göreneklerine karşı gelmek, dinî mercileri eleştirmek ve kadın bedenini anlatmak entelektüel bir yaklaşım olarak algılanmıştır. Ayrıca bu dönem de kadınların ilgi alanının belli konularla sınırlı olmadığını gösteren Behiye Bûsebit ve Zeyneb Hefnî gibi birçok yazar, kadın meseleleri yanı sıra Filistin meselesine de değinmişlerdir.³²

2.3. Zirve Dönemi-2000'den Sonrası

Edebiyat tarihçilerinin genel olarak Suûdi romancılığının altın çağı olarak kabul ettikleri 2000'li yıllarda yaşanan edebî canlılık erkek yazarlarla sınırlı kalmamış, kadın romancılar cephesi de bu hareketlilikten nasibini almıştır.³³ Nitekim Suûdi edebiyatına ilişkin yapılan istatistiksel araştırmalar, 1960'tan 2000 yılına kadar 20 civarında kadın romancı olmasına karşın,³⁴ 2000-2008 yılları arasında 50 civarında kadın yazarın ortaya çıktığını göstermektedir.³⁵ Kadın romanlarında âdeta bir devrimin gerçekleştiği bu dönemin tetikleyici birçok faktörü olmakla birlikte en öne çıkanlardan biri şüphesiz ki ABD'de gerçekleşen 11 Eylül olaylarının Suûdi toplumuna yansması ve Suûdi hükümetinin 2000 yılında imzaladığı *Kadına Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Önlemesi Sözleşmesi (CEDAW)*'nin³⁶ gereklerini yerine getirmeye yönelik attığı stratejik adımlardır. Özellikle 2001 yılından sonra Suûdi Arabistan'da kadınlara tanınmaya başlanan kültürel, edebî ve iktisadî haklar yanı sıra internet kullanımının da hızlı bir şekilde yaygınlaşması, kadınların sosyal hayatta daha fazla ve daha etkin rol almalarını sağlamıştır.³⁷ Feminizm hareketinin giderek güçlendiği bu dönemde kadınlar, seslerini daha gür duyurmak için başvurdukları en önemli araçlardan biri haline gelen roman,

²⁴ Kevser Muhammed el-Kâdî, "Dirasât Nakdu'r-Rivâye fi'l-Edebi's-Su'ûdî: Tatavvur ve Tarih", *Multekâ'l-Nakd'l-Edebi ed-Davratu'l-Hâmise: el-Hareketu'n-Nakdiyyeti's-Suûdiyye Havle'r-Rivâye*, en-Nâdî'l-Edebi bi'r-Riyâd, Riyad, 2015, s. 324.

²⁵ Halid Abdülaziz b. İbrahim Zevbe', *el-İnhirafatu's-Şer'iyye ve'l-Ahlakiyye fi'r-Rivayeti's-Suûdiyyeti'n-Nisaiyye m.2000-m.2010*, el-Merkezu'l-'Arabî li'd-Dirasâti'l-İnsaniyye, Kahire, 2012, s. 62.

²⁶ el-Vehhâbî, a.g.e., s.253.

²⁷ Hasen en-Ne'mî, *er-Rivâyetu's-Suûdiyye Vaki'uha ve Tehavvulâtuha*, Vizaretu's-Sekafeti ve'l-İ'lâm, Riyad, 2009, s. 26.

²⁸ el-Vehhâbî, a.g.e., s. 124 - 132.

²⁹ el-Vehhâbî, a.g.e., s. 196.

³⁰ el-Vehhâbî, a.g.e., s. 194, 229.

³¹ ed-Dâmin, a.g.e., s. 167; el-Vehhâbî, a.g.e., s. 185.

³² el-Vehhâbî, a.g.e., s. 92.

³³ Zevbe', a.g.e., 62.

³⁴ Hasen b. Hicab el-Hâzîmî, Halid b. Ahmed el-Yûsuf, *Mu'cemu'l-İbdâ'î'l-Edebi fi'l-Memleketi'l-'Arabîyyeti's-Suûdiyye*, Nâdî Bâhatî'l-Edebi, el-Bâha, 2008, s. 44.

³⁵ Halid er-Rufâî, *er-Rivâyetu'n-Nisaiyyeti's-Suûdiyye*, en-Nâdî'l-Edebi bi'r-Riyâd, Riyad, 2009, s. 13.

³⁶ BM Genel Kurulunun 18 Aralık 1979 tarihinde kabul ettiği ve 1981'de yürürlüğe giren bu sözleşmenin temel amacı kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlemesidir. Bu sözleşmeyi imzalayan taraf devletler, kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp, her türlü vasıta ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi ve bu yöndeki devlet uygulamalarını raporlayarak bunları düzenli olarak CEDAW Komitesine sunmayı kabul ederler. Bkz. https://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html (27.10.2017).

³⁷ el-Vehhâbî, a.g.e., s.241.

sanatsal açıdan bir gelişme sürecine girmiş ve kemmiyet bakımından da ciddi bir artış göstermiştir. Bu dönemde basımı gerçekleşen roman sayısı geçen kırk yılda basılan romanların iki katını aşarak, Suûdi kadın romancılığında olağanüstü bir durum yaşanmıştır. 2006 yılında basımı gerçekleşen toplam 46 romanın³⁸ yarısından fazlasının kadınlar tarafından yazılmış olması da kadınların bu alanda ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Dış Tabibi Recâ es-Sâni'nin 2005'te yayımlanan ve dört Suûdlü kız çerçevesinde, Suûdi toplumunun tasvir edildiği *Benatu'r-Riyad* adlı romanının karşılaştığı büyük ilgi³⁹ karşısında basının ve Arap yayıncıların daha önce hiç görülmemeyen bir şekilde kadın yazarların romanlarını yaymağa önem vermeleri de bu süreçte etkili olmuştur.⁴⁰ Kadın yazarlar tarafından yüzlerce romanın kaleme alındığı bu dönemde, Kumâşe el-'Uleyyân, Recâ 'Âlem ve Leylâ el-Cuhenî gibi ikinci kuşak kadın yazarları yanı sıra Recâ es-Sâni', Umeyme el-Hamîs, Sarâ el-Uleyvî, Sabâ el-Heriz, Leylâ el-Uheydib, Beşâir Muhammed, Emel el-Farân (d.1972), Semr el-Mukrîn, Bedriye el-Biştir, Mehâ el-Faysal ve Esîr Abdullah en-Neşmî (d.1984) ve Nesrîn Ğendûrâ (d.1984) gibi yetenekli ve genç yazarlar da romancılık serüveninde yer alarak her biri birkaç roman yayımlamıştır.⁴¹ Bu dönem yazarlarından Recâ es-Sâni'nin *Benatu'r-Riyad* (2005), Nûrâ el-Ğamidi'nin *Vechetu'l-bûsulâ* (2002), Umeyme el-Hamîs'in *el-Bahriyât*, Sarâ el-Uleyvî'nin *Suûdiyât*, Semr el-Mukrîn'in *Nisa el-Munker*, Verde Abdülmelik'in *el-Evbe* ve Sabâ Heriz'in *el-Aharûn* adlı romanları ele aldıkları konu bakımından toplumda büyük bir infial uyandırarak ön plana çıkmıştır.⁴² Roman konularının çeşitlenerek felsefi, ideolojik vb. türde romanların kaleme alındığı bu dönemde kadın hakları yanı sıra "Yasak Üçgen"⁴³ olarak ta bilinen siyaset, din ve cinsellik konuları da ele alınmış⁴⁴ ve olaylar çiplak bir dil ile aktarılmıştır.⁴⁵

3. SONUÇ

Gerek ele aldığı konular ve gerekse sanatsal açıdan gitgide gelişerek günümüze ulaşan Suûdî kadın romancılığı serüveninde dikkat çeken başlıca hususlar şunlardır.

- ✓ Semîrâ Haşıkçî'nin 1960 yılında yayımladığı *Vedda'tu emâlî* adlı eseriyle Suûdlü kadın yazarların roman alanındaki varlıkları ilk defa hissedilmiştir. Haşıkçî'nin söz konusu eseriyle Suûdi Arabistan kadın romancılığı hususunda başta Körfez ülkeleri olmak üzere birçok Arap ülkesini geride bırakarak edebiyat tarihindeki yerini almıştır.
- ✓ Temel olarak üç dönem halinde incelenen *Suûdi Arabistan Kadın Romancılığı* serüveninin ilk dönemi olan 1960-1979 yıllarında Modern roman tekniklerinin henüz tam anlamıyla özümsemediği anlaşılmaktadır. Buna beraber bu dönemde yayımlanan 10 romanı değerlendiren edebiyat eleştirmenleri yayımlanan eserler arasında modern roman ölçütlerine en yakın eserin Hûdâ er-Reşîd'in kaleme aldığı *Ğeden seyekûnu'l-hamîs* adlı roman olduğunda ittifak etmişlerdir. Kadın

³⁸ el-Hazîmî ve el-Yûsuf, a.g.e., s. 40.

³⁹ Nitekim *Benatu'r-Riyad* sadece kadın romanları listesinde değil genel olarak Suûdi roman listelerinde en çok okunan roman olarak zirveye çıkmıştır. Suûdlü dış doktoru Recâ es-Sâni' tarafında kaleme alınan bu eser, Suûdi Arabistan'da yaşayan dört genç kızın e-posta yoluyla birbirleriyle yazışmaları şeklinde kurgulanmıştır. Yayımlandığı 2005 yılından itibaren gerek Arap dünyasında ve gerekse uluslararası düzeyde büyük bir yankı uyandıran *Benâtu'r-Riyad*, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi birçok dile çevrilmiştir.³⁹ Tabuları yıkararak, muhafazakâr toplum açısından kırmızı çizgi addedilen meseleleri ele almakla kalmamış, eşcinsellik gibi konulara da değinmiştir. Genel olarak da muhafazakâr Suûdi toplumunu eleştiren bu roman, basının ve kimi yazarların teşvikiyle birinci baskısı rekor denebilecek bir sürede tükenmiştir. Kamuoyunda büyük bir infiale neden olan *Benatu'r-Riyad*'ın adı ve içeriğine ilişkin edebiyat camiasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. *Benatu'r-Riyad*'a ilişkin lehte ve aleyhte olmak üzere ulusal ve uluslararası basında yüzlerce makale kaleme alınmış ve roman Suûdi Arabistan'da yasaklanmıştır. Sanatsal açıdan çok muhtevasıyla ön plana çıkan *Benâtu'r-Riyad*'ın en bariz yönü roman kişilerinin fahiş (modern Arapça) dilden çok halk diliyle konuşmasıdır. Özellikle edebiyat eleştirmenlerinin tenkit ettikleri bu husus, romanın entelektüel çevrede ziyade halk tabakasında kabul görmesine neden olmuştur. Romanın, Sünnî-Şîî meselesi gibi Suûdi toplumunda hassas bazı konuları tartışmaya açması da ayrıyeten cazibesini artırmıştır. Romanın dikkat çeken bir yönü de Ra'd Suresinin 11. ayeti olan "إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ" başlaması ve hadisi şeriflerde meclis keffâreti olarak zikredilen "سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن" duası ile bitmiş olmasıdır. *Benâtu'r-Riyad*'ın, sanatsal açıdan cılız olduğunu belirten edebiyat eleştirmeni Hüseyin el-Munâsrâ romanın abartıldığı gibi çok önemli ve çok ses getirmeyi hak eden bir eser kıvamında değil vasat bir roman seviyesinde olduğunu söylemiştir. Ayrıca romanın Riyad kızlarının bilinmeyen yönlerini deşifre ettiği yönündeki söylentilerin aslında kitabın satış gücünü yükseltmek amacıyla yazar tarafından ortaya atılmış ticari bir aldatmacadan ibaret olduğunu belirtmiştir. Suûdlü yazar İbrahim es-Sakar da (d. 1980) söz konusu romana reddiye niteliğinde *Benatu'r-Riyad es-sûretu'l-kâmile* (2007) adlı bir eser kaleme almıştır. (Detaylı bilgi için Bkz. Recâ Abdullah es-Sâni', *Benâtu'r-r-Riyâd*, Dârü's-Sâkî, Beyrut, 2005; Daniel Mendelsohn ve dğr., *Kadaya Edebiyye: Nihayetu'r-Rivaye ve Bidayetu's-Siretu'z-Zatiyye*, (çev. Hamed el'İsa), ed-Daru'l-'Arabiyyeti li'l-'Ulûm Naşîrûn, Beyrut, 211, s. 86; Huseyn el-Munâsrâ, *Mukarebetun fi's-Serd*, 'Alemlü'l-Kütubi'l-Hadîs, Ürdün, 2012, ss. 134-138; Huseyn el-Munâsrâ, *Mukarebetun fi's-Serd*, 'Alemlü'l-Kütubi'l-Hadîs, Ürdün, 2012, s. 49, 139; Sâ'd b. Muharib el-Muharib, *er-Rivâyetu'l-Cemâhiriyye*, Cedâvil, Beyrut, 2011, ss. 42-43; Hüseyin el-Munâsrâ, *Tecelliyât fi'n-Nas*, Matbaatu'l-Kitâbi'l-'Arabî, Riyad, 2015, ss. 128-131;

⁴⁰ er-Rufâî, *er-Rivâyetu'n-Nisâiyyeti's-Suûdiyye*, a.g.e., s. 54-55.

⁴¹ el-Hazîmî ve el-Yûsuf, a.g.e., ss. 44-45.

⁴² Şehvânî, a.g.e., s.19, 38.

⁴³ Munîrâ Nasîr el-Mubeddel, *Ünsa's-Serd*, Müessesetu'l-İntişârî'l-'Arabî, Beyrut, 2015, ss. 217-223.

⁴⁴ Samiye Hemdî Sadîk el-Mursî, "Te'nîsu'n-Nas Beyne'l-Mevrusâtî's-Şe'biyyeti ve's-Susyuluciyye", *es-Serdiyât*, C. I, (ed. Salih Mu'ayyid el-Ğamîdî ve Hüseyin el-Munâsrâ), Dâr Camî'atu Melik Suûd li'n-Neşr, Riyad, 2016, ss. 151-153.

⁴⁵ Özellikle 2000'den sonraki yıllarda kadınlar tarafından kaleme alınan pek çok romanın toplumun gelenek ve göreneklerine aykırı olmasının yanında fikrî ve şer'î sapmalarla dolu olduğunu ve toplumun ahlakını ifsad ettiğini belirten Halid Abdülaziz Zevbe', *el-İnhirâfâtü's-Şer'iyye ve'l-Ahklâbiyye fi'r-Rivâyeti's-Suûdiyyeti'n-Nisâiyye m.2000-m.2010*, adlı eserinde bu hususları detaylı olarak ele almıştır. (Bkz. Zevbe', a.g.e., ss. 7-9.)

yazarları roman yazmaya teşvik etmesi bakımından ciddi etkileri olan *Ğeden seyekûnu'l-hamîs*, Suûdi kadın romancılığının en önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur.

- ✓ İlk kuşak kadın yazarları yanı sıra Suûdi içinde eğitim görmüş pek çok genç kadının da roman yazmaya başladığı ve roman türlerinin giderek çeşitlendiği 1980-1999 yılları arasında 40 civarında roman yayımlanmıştır. Bu dönemde Leylâ el-Cuhenî'nin, Suûdi romancılık serüveninin en önemli eserlerinden olan Leylâ el-Cuhenî'nin *el-Firdevsu'l-yebâb* adlı romanı gerek teknik ve gerekse tema açısından Suûdi kadın romancılığında yeni bir dönemin habercisi olmuştur.
- ✓ 2000'li yıllardan sonra altın çağını yaşayan kadın romancılığında hem kadın yazarların sayısı hiç olmadığı kadar artmış hem de yayımlanan eserlerin sayısı geçen bütün dönemlerdeki roman sayısını aşarak roman sahasında âdeta bir patlama yaşanmıştır. Özellikle Recâ es-Sânî'nin 2005'te yayımladığı *Benâtu'r-Riyad* adlı eseri her ne kadar roman teknikleri açısından istenen seviyede olmasa da ele aldığı temasıyla tartışmaları beraberinde getirmiş ve Suûdi Arabistan'da pek çok kesimin infialine yol açmıştır. Söz konusu eserin yasaklı olmasına rağmen kısa sürede tükenmesi de kadın romanı yayımlamak isteyen basımevlerinin rağbetini ciddi bir şekilde artırmıştır. Ayrıca Leylâ el-Cuhenî ve Recâ 'Âlem gibi kadın yazarların ulusal ve uluslararası alanda pek çok ödülle taltif edilmeleri de Suûdi Arabistan içinde ve dışında Suûdlu kadın romancıların eserlerine olan ilgiyi artırmış ve kadın romanlarının uluslararası alanda tanınmasını sağlayarak pek çok romanın diğer dillere tercüme edilmesinin önünü açmıştır.
- ✓ XX. yüzyılın son çeyreğinde gerek Arap âleminde ve gerekse Dünya çapında yaşanan siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmelerden etkilenecek bir gelişme sürecine giren Suûdi kadın romancılığının özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen olaylardan sonra bir evrilme sürecine girdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca romanın hızlı bir şekilde gelişmesi ve büyük kitlelere ulaşmayı başarabilmesinde facebook ve twitter gibi sosyal medya araçlarının ciddi bir rolü olduğu görülmektedir.
- ✓ Suûdlu kadın yazarlar romanlarında başta kadınları ilgilendiren eğitim, evlilik, boşanma ve sosyo-kültürel meseleler yanı sıra, tarih, şiddet ve terör gibi pek çok temayı ele almışlardır. Ancak en fazla dikkat çeken nokta 2000'li yıllardan sonraki dönemde muhafazakâr Suûdi toplumunda tabu addedilen din, siyaset ve cinsellik konularına değinmeleri olmuştur.

KAYNAKLAR

- ED-DÂMIN Semâhır (2010). Nisâ Bilâ Ummihât, Müessesetu'l-İntişârî'l-'Arabî, Beyrut.
- EL-'ACELÂNÎ Münîr (1993). Târihu'l-Bilâdi'l-'Arabiyeti's-Suûdiyye, C. I, 2. B., Daru's-Şıbîl, Riyad.
- EL-CEM'ÂN Sâmi (2013), Hitâb er-Rivayeti'n-Nisâiyyeti's-Suûdiyye ve Tehavvulâtihi, en-Nâdi'l-Edebî bi'r-Riyâd, Riyad.
- EL-HÂZİMÎ Hasen b. Hicab, Halîd b. Ahmed EL-YÛSUF, (2008) Mu'cemu'l-İbdâ'ı'l-Edebî fi'l-Memleketi'l-'Arabiyeti's-Suûdiyye, Nâdi Bâhati'l-Edebî, el-Bâha.
- EL-HUR'ÂN Sultan b. Muhammed (2016), Menâhic Nakdu'-r-Rivâyeti's-Suûdiyye, Dâr Cami'atu Melik Suûd li'n-Neşr, Riyad.
- EL-KÂDÎ Kevser Muhammed (2015), “Dirasât Nakdu'-r-Rivâye fi'l-Edebis's-Su'ûdî: Tatavvur ve Tarih”, Multekâ'l-Nakdî'l-Edebî ed-Davratu'l-Hâmise: el-Hareketu'n-Nakdiyyeti's-Suûdiyye Havle'r-Rivâye, en-Nâdi'l-Edebî bi'r-Riyâd, Riyad.
- EL-MUBEDDEL Munîrâ Nasır (2015), Ünsa's-Serd, Müessesetu'l-İntişârî'l-'Arabî, Beyrut.
- EL-MUHÂRIB Sâ'd b. Muhârib, (2011) er-Rivâyetu'l-Cemâhiriyye, Cedâvîl, Beyrut.
- EL-MUKRIN Semr (2008), Nisa el-Munekker, Dâru's-Sâkî, Beyrut.
- ERDOĞAN Tuba (2006), Modern Suûdi Arabistan Devleti'nin Doğuşu (1914-1932), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâziğ.
- EL-MUNÂSRÂ Huseyn (2012), Mukarebetun fi's-Serd, 'Âlemu'l-Kütubi'l-Hadîs, Ürdün.
- EL-MUNÂSRÂ Huseyn, (2008) Zâkiratu Rivâyetu't-Tis'iniyât, Dâru'l-Farâbî, Beyrut
- EL-MUNÂSRÂ Huseyn, (2015) Tecelliyât fi'n-Nas, Matbaatu'l-Kitâbi'l-'Arabî, Riyad.

EL-MURSÎ Samiye Hamdî Sadîk, (2016) “Te’nisu’n-Nas Beyne’l-Mevrusâtı’ş-Şe’biyyeti ve’s-Susyuluciyye”, es-Serdiyât, C. I, (ed. Salîh Mu’ayyid el-Ğamîdî ve Hüseyin el-Munasrâ), Dâr Cami’atu Melik Suûd li’n-Neşr, Riyad.

EL-VEHHÂBÎ ‘Abdurrahmân b. Muhammed, (2015) er-Rivâyetu’n-Nisâiyyeti’s-Suûdiyyeti ve’l-Muteğayyirati’s-Sekâfiyye en-Neşatu ve’l-Kadaya ve’t-Tatavvur, 3. B. Kunûzu’l-Ma’rife li’n-Neşr ve’Tevzî, Cidde,.

EN-NE’MÎ Hasen, (2009) er-Rivâyetu’s-Suûdiyye Vaki’uha ve Tehavvulâtuha, Vizaretu’s-Sekafeti ve’l-İlâm, Riyad.

ER-RUFÂÎ Halîd (2009). er-Rivâyetu’n-Nisâiyyeti’s-Suûdiyye, en-Nadi’l-Edebî bi’r-Riyad, Riyad.

ES-SÂNÎ Recâ Abdullah, (2005) Benâtu’-r-Riyâd, Dâru’s-Sâkî, Beyrut.

EŞ-ŞANTÎ Muhammed Salîh, (2013) Fi’r-Rivâyeti’s-Suûdiyye, Dâru’l-Endelüs li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Hâil.

EZ-ZEHRÂNÎ Mu’cib, (2013) Mukarebât Hivâriyye, Müessesetu’l-İntişârî’l-‘Arabî, Beyrut.

MENDELSON Daniel ve dğr. (2011), Kadaya Edebiyye: Nihayetu’r-Rivaye ve Bidayetu’s-Siretu’z-Zatiyye, (çev. Hamed el’Isa), ed-Dâru’l-‘Arabiyyeti li’l-‘Ulûm Naşirûn, Beyrut.

SEYDÛ Emin Süleyman, Muhammed b. Abdurrezzak EL-KAŞ’EMÎ, (2001) Mavsû’atu’l-Edebî’l-‘Arabiyye’s-Suûdiyye’l-Hadîs, C. IX, Dâru’l-Müfredât li’n-Neşr ve’t-Tevzî, Riyad.

ŞEHVÂNÎ Heyâ Nasır (2014), Sûretu’r-Recul fi’l-Mutehayyili’n-Nisâvî fi’r-Rivâti’l-Haliciyye, Cami’atu Katar Külliyyetu’l-Edeb ve’l-‘Ulûm, Doha.

ÛRÎSÎ Rahmetullah, (2015) el-Mer’atu Tektubu Zatehe, Dâr Cami’atu Melik Suûd li’n-Neşr, Riyad.

ZEVBE’ Halîd Abdülaziz b. İbrahîm, (2012) el-İnhirafatu’ş-Şer’iyye ve’l-Ahlakiyye fi’r-Rivayeti’s-Suûdiyyeti’n-Nisaiyye m.2000-m.2010, el-Merkezu’l-‘Arabî li’d-Dirasâti’l-İnsaniyye, Kahire.

<http://sauress.com/albilad/10524> (25.07.2017).

https://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html (27.10.2017).